

Objavljeno u: Upravno pravo - aktualnosti upravnog sudovanja i upravne prakse,
Inžinjerski biro d.d., Zagreb, rujan 2007.

Inga Vezmar Barlek, dipl. iur.*

PONOVNO ODREĐIVANJE MIROVINE U SMISLU ČLANKA 90. ZAKONA O MIROVINSKOM OSIGURANJU

Upravni sporovi iz područja mirovinskog osiguranja čine znatan dio predmeta koje rješava Upravni sud Republike Hrvatske, odnosno njegov I Odjel: Mirovinsko – invalidsko – zdravstveni odjel.

U tekstu se obrađuju postupci ponovnog određivanja mirovina, kao svakodnevno aktualnih pitanja za umirovljenike kod kojih tijekom korištenja mirovine dolazi do određenih promjena koje omogućuju ponovno određivanje povoljnije mirovine. Primjena zakonskih odredbi prikazana je kroz recentnu sudsku praksu, s posebnim osvrtom na određena pitanja vojnih umirovljenika. U završnom dijelu iznose se neka razmišljanja o budućnosti hrvatskog mirovinskog zakonodavstva u svjetlu prilagodbe propisa pravu EU.

1. Uvodni dio

Članak 90. ZOMO^[1] sadrži zajedničke odredbe o korištenju, gubitku i ponovnom određivanju mirovina, a njegova primjena pretpostavlja konačnim rješenjem već priznato pravo. Norme su zajedničke naravi jer se odnose na sve zakonom predviđene mirovine (prijevremenu starosnu, starosnu, invalidsku i obiteljsku mirovinu). Naime, normirajući pojedinu mirovinu zakonodavac je ujedno predvidio posebne uvjete za priznavanje i korištenje pojedinog prava, koji su svojoj prirodi karakteristični za određenu mirovinu,^[2] dok se odredbe članka 90. Zakona odnose na sve vrste mirovina.

Članak 90. ZOMO sastoji se od šest stavaka i u ovom radu ću kroz sudsku praksu Upravnog suda Republike Hrvatske obraditi odredbu svakog pojedinog stavka.

Ukupno gledajući radi se o normama čija je primjena svakodnevno aktualna za mnoge umirovljenike kod kojih prilikom korištenja prava dolazi do promjena koje utječu na već priznato pravo na mirovinu (obavljanje djelatnosti, promjene u stanju invalidnosti, navršenje godina života za starosnu mirovinu, itd.). Norme imaju praktično značenje jer primjerice mogu dovesti do obustave isplate mirovine, a kroz njihovu primjenu može se utjecati i na visinu mirovine, pa se recimo osobni bodovi^[3] koji su inače nepromjenjiva kategorija mogu izmijeniti primjenom ovih odredbi.^[4]

S obzirom na aktualnost pitanja koja su regulirana člankom 90. ZOMO veliku važnost u njegovom tumačenju ima praksa Upravnog suda Republike Hrvatske, koja se u tom pogledu svakodnevno razvija i stabilizira.

2. Ponovno određivanje prijevremene starosne mirovine

(Čl. 90. st. 1. ZOMO^[5])

Ovom odredbom regulirana je situacija ponovnog određivanja mirovine na zahtjev umirovljenika kojemu je priznato pravo na prijevremenu starosnu mirovinu pa nakon umirovljenja navršši određeni staž i godine života, temeljem čega mu se može odrediti nova mirovina.

U subjektivnom smislu odredba je usmjerena korisnicima prijevremene starosne mirovine, bez obzira je li

pravo priznato prema trenutno važećem zakonu, ili prema propisima koji su se primjenjivali do 31. prosinca 1998. i koji su prestali važiti stupanjem na snagu ZOMO.^[6]

Mirovina će se ponovno odrediti u smislu ove odredbe uz kumulativno ispunjenje dva uvjeta: navršenja staža osiguranja od najmanje godinu dana i propisanih godina života.

U tumačenju pojmova kojima se ostvaruju oba uvjeta značajnu ulogu imala je sudska praksa. Tako je u interpretiranju uvjeta koji se odnosi na potrebni staž osiguranja, u sudskoj praksi zauzeto stajalište prema kojemu se uzima u obzir i staž osiguranja navršen do stupanja na snagu ZOMO, odnosno navršen prema ranijim propisima.^[7] Ovakovo shvaćanje Upravni sud Republike Hrvatske zauzeo je imajući u vidu cjelokupnost zakonskih odredbi, a poglavito odredbu članka 22. stavka 1. točke 7. ZOMO,^[8] koja za ostvarenje prava prema ZOMO izričito predviđa uzimanje u obzir i staža navršenog prema ranijim propisima.

U odnosu, pak, na potrebne godine života prema sudskoj praksi kod ponovnog određivanja mirovine treba ispuniti uvjete iz članka 30., odnosno članka 31. Zakona, a ne primjenjuju se prijelazne zakonske odredbe kojima se snižava dobna granica za umirovljenje (čl. 179. ZOMO),^[9] iako se u stručnim raspravama nailazi i na drugačija razmišljanja.^[10]

Zakonska podloga ovakovom shvaćanju Upravnog suda Republike Hrvatske nalazi se upravo u prijelaznim odredbama ZOMO kojima je predviđena povoljnija dob za umirovljenje (čl. 178., čl. 179, čl. 182.), a primjena tih odredbi propisana je izričito na stjecanje prava.

Spomenute prijelazne zakonske odredbe sadrže iznimke od općih pravila (predviđenih u odredbama čl. 30. i čl. 31. Zakona) u tranzicijskom razdoblju radi postupne prilagodbe uvjeta za starosnu mirovinu.

Članak 90. Zakona s druge strane regulira situacije predmet kojih su određene promjene do kojih dolazi nakon stjecanja prava. Dakle odredbe se odnose na postojeće korisnike mirovina.

S obzirom na načelo da iznimke treba vrlo usko tumačiti te da su iznimke kojima se snižava dob za umirovljenje izričito propisane samo kod priznavanja prava, Sud nije našao temelja za ekstenzivno tumačenje i proširenje primjene iznimke i na situacije ponovnog određivanja mirovine.

3. Polazni faktor za određivanje mirovine iz stavka 1. članka 90. Zakona

(Čl. 90. st. 2. ZOMO^[11])

Odredbom je propisan obračun mirovine iz stavka 1. članka 90. Zakona na način da se polazni faktor^[12] umanjuje za svaki mjesec umirovljenja. Za sada u sudskoj praksi nije bilo nekih specifičnosti na koje bi posebno trebalo ukazati.

4. Obustava isplate mirovina

(Čl. 90. st. 3. ZOMO^[13])

Odredba definira opće pravilo koje nalaže obustavu isplate mirovine korisniku mirovine kod

kojeg nastupe okolnosti zbog kojih mora biti u obveznom mirovinskom osiguranju.^[14]

Mirovina se neće isplaćivati za cijelo vrijeme trajanja obveznog osiguranja, uključivo i u slučaju

uspostavljanja obveznog osiguranja u inozemstvu.^[15]

Takovo pravilo nameće se kao posljedica zakonom predviđenih razloga obveznog osiguranja koji u suštini znače nastavak ekonomske aktivnosti, što je načelno nespojivo s primanjem mirovine.

Međutim, s obzirom na postojanje određenog broja umirovljenika koji su i nakon umirovljenja radno aktivni, odredba stavka 3. članka 90. Zakona nadopunjena je Zakonom o izmjenama i dopunama ZOMO („Narodne novine“ broj: 147/02) na način da je predviđen izuzetak od njezine primjene,^[16] odnosno normirana je mogućnost primanja mirovine uz nastavak ekonomske aktivnosti, tj. uz ostvarivanje primitaka od samostalne djelatnosti ili povremenoga nesamostalnog rada.

Današnje normativno rješenje iz odredbe članka 16.a ZOMO prema kojem umirovljenici uz primanje mirovine mogu obavljati samostalnu djelatnost ili povremeni nesamostalni rad (ali uz obvezu osiguranja!), u suštini odgovara ranijem rješenju iz članka 35. Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o obrtu („Narodne novine“ broj: 90/96).^[17] Mogućnost obavljanja obrta uz istovremeno primanje mirovine u sudskoj praksi bila je protumačena kao pogodnost,^[18] koja međutim umirovljenike nije oslobađala obveze osiguranja i plaćanja doprinosa za obvezno osiguranje. Pri tome se nije pravila razlika u odnosu na umirovljenike koji obavljaju obrt osobno ili putem poslovođe, jer i obavljanje obrta putem poslovođe nije oslobađalo obrtnika obveze osiguranja prema propisima iz mirovinskog osiguranja.^[19]

U odnosu na početak primjene navedenog izuzetka od obustave isplate mirovine moguće su dvojbe u tumačenju. Naime, članak 16.a ZOMO normirao je obvezu osiguranja svih osoba koje ostvaruju primitke od druge samostalne djelatnosti, odnosno od povremenog nesamostalnog rada. Odredba se primjenjuje od 1. siječnja 2003.^[20] Naprotiv, izmijenjena odredba stavka 3. članka 90. Zakona, koja za osobe iz članka 16.a ZOMO isključuje obustavu isplate mirovine, stupila je na snagu prije članka 16.a Zakona.^[21] Problemi koji bi u svezi s tim eventualno mogli nastati dosada nisu uočeni u sudskoj praksi.

Za zaključiti je (uz iznimke propisane odredbama st. 3. i st. 4. čl. 90. ZOMO) da će svaki slučaj obveznog osiguranja imati za posljedicu obustavu isplate mirovine.

Kako obveza osiguranja nameće i obvezu plaćanja doprinosa to može, uz ispunjenje zakonskih uvjeta, umirovljeniku dati mogućnost ponovnog određivanja mirovine uzimajući u obzir i prihode ostvarene nakon umirovljenja, što može dovesti do veće mirovine.

5. Korisnici invalidske mirovine zbog profesionalne nesposobnosti za rad – izuzetak od obustave isplate mirovine

(Čl. 90. st. 4. ZOMO^[22])

Odredba, uz već ranije spomenuti izuzetak,^[23] također propisuje iznimku od obustave isplate mirovine.

Sumirajući obje zakonom predviđene iznimke zaključuje se kako se isplata mirovine neće obustaviti:

1) umirovljenicima koji ostvaruju primitke od samostalne djelatnosti odnosno povremenog nesamostalnog rada, unatoč činjenici da su zbog toga obvezno osigurani; i

2) korisnicima invalidske mirovine zbog profesionalne nesposobnosti za rad za vrijeme zaposlenja ili obavljanja samostalne djelatnosti, također unatoč činjenici da su po toj osnovi u obveznom mirovinskom osiguranju.

U odnosu na korisnike invalidske mirovine zbog profesionalne nesposobnosti za rad ovakovo zakonodavno rješenje proizlazi iz definicije invalidnosti iz članka 34. stavka 1. ZOMO (profesionalna nesposobnost za rad).^[24]

Naime, za razliku od opće nesposobnosti za rad, ova vrsta invalidnosti zapravo znači postojanje određenog stupnja radne sposobnosti,^[25] što dalje znači da radnik mora biti u mogućnosti realizirati preostalu radnu sposobnost, odnosno raditi.

Istovremeno invalidu se mora osigurati i određeno pravo po osnovi invalidnosti, a to je primitak invalidske mirovine (u suštini njezinog dijela). U takvim slučajevima invalidska mirovina isplaćuje se djelomično,^[26] a za svoj rad osiguranik će primati plaću, odnosno ostvarivati prihod i plaćati doprinose za obvezno osiguranje, što će mu dati mogućnost ponovnog određivanja mirovine temeljem cjelokupnog staža i svih plaća (dakle i onih ostvarenih nakon umirovljenja) ako u cijelosti izgubi radnu sposobnost (nastupi opća nesposobnost za rad) ili ispuni uvjete priznavanje prava na starosnu mirovinu, odnosno prijevremenu starosnu mirovinu.

Odredba je primjenjiva i na umirovljenike kojima je pravo na invalidsku mirovinu zbog profesionalne nesposobnosti za rad priznato temeljem odredbe članka 174. ZOMO,^[27] odnosno i na one koji su pravo ostvarili temeljem ranijih propisa (priznato pravo na temelju preostale radne sposobnosti, neposredne opasnosti od invalidnosti i izmijenjene radne sposobnosti), pa je ono prevedeno na invalidsku mirovinu zbog profesionalne nesposobnosti za rad.^[28]

Na odredbu članka 16.a ZOMO osvrnula sam se ranije obrazlažući primjenu stavka 3. članka 90. Zakona, pa ovdje ističem da je svim umirovljenicima ponovno uvedena mogućnost ostvarenja dodatne zarade uz istovremeno primanje mirovine, ali uz obvezu osiguranja prema propisima iz mirovinskog osiguranja.

6. Ponovno određivanje starosne mirovine

(Čl. 90. st. 5. ZOMO^[29])

Sadržaj odredbe sličan je odredbi stavka 1. članka 90. Zakona, ali se u subjektivnom smislu primjenjuje na korisnike starosne mirovine kojima se na zahtjev određuje nova mirovina uz ispunjenje samo jednog uvjeta (za razliku od st. 1. istoga članka Zakona), a to je navršenje staža osiguranja nakon umirovljenja. Minimum potrebnog staža je godina dana, što je manje nego što je bilo previđeno propisima koji su se primjenjivali do stupanja ZOMO na snagu.^[30]

S početkom primjene ZOMO se i u primjeni ove odredbe (kao i st. 1. čl. 90. Zakona) postavilo pitanje obuhvaća li traženi staž i vrijeme navršeno prema ranijim propisima do 31. prosinca 1998. Na to je potvrdno odgovoreno u sudskoj praksi,^[31] imajući u vidu i odredbu članka 22. stavka 1. točke 7. ZOMO.^[32]

U novijoj sudskoj praksi zabilježeni su slučajevi u kojima umirovljenici od Hrvatskog zavoda za mirovinsko osiguranje^[33] traže ponovno određivanje mirovine, jer su staž osiguranja nakon umirovljenja navršili u Republici Hrvatskoj, iako im je pravo na mirovinu priznato u nekoj drugoj državi (u većini slučajeva radilo se o državama koje su bile republike bivše SFRJ).

Upravni sud Republike Hrvatske otklonio je primjenu odredbe na te umirovljenike zauzevši shvaćanje da njezina primjena pretpostavlja da je pravo na mirovinu priznato u Republici Hrvatskoj.^[34]

Ovo je posljedica gramatičkog tumačenja normi, jer sve odredbe članka 90. Zakona predviđaju ponovno određivanje priznatog prava, što samo po sebi daje mogućnost primjene samo na ona prava koja je HZMO i

priznao. Konkretno slučajeve u kojima je pravo priznato u drugoj državi, a staž nakon umirovljenja navršen u Republici Hrvatskoj, biti će potrebno riješiti primjenom odgovarajućeg međunarodnog ugovora o socijalnom osiguranju, jer je nedvojbeno da su te osobe za vrijeme osiguranja nakon umirovljenja ipak bile osiguranici HZMO, kojemu je za vrijeme osiguranja plaćen i doprinos.

7. Korisnici invalidske mirovine zbog profesionalne nesposobnosti za rad – promjena osiguranog slučaja

(Čl. 90. st. 6. ZOMO^[35])

Subjekti ove odredbe su korisnici invalidske mirovine zbog profesionalne nesposobnosti za rad (uključivo i one kojima je ranije priznato pravo prevedeno u smislu odredbe čl. 174. ZOMO^[36]).

Uvjet za primjenu odredbe je nastupanje drugog osiguranog slučaja: gubitka radne sposobnosti koji je uzrokovao opću nesposobnost za rad^[37] ili navršenje godina života kojima su ispunjeni uvjeti za priznanje prava na prijevremenu starosnu, odnosno starosnu mirovinu. Pri tome se ne traži i navršeni staž nakon umirovljenja.

Uslijed promjene osiguranog slučaja dolazi do ponovnog određivanja mirovine na zahtjev korisnika mirovine ili u povodu prijedloga nadležnog liječnika,^[38] kada se radi o pokretanju postupka radi ocjene eventualnih promjena u stanju invalidnosti.

Kod izmjene osiguranog slučaja radi navršenja godina života potrebnih za priznavanje prava na prijevremenu starosnu, odnosno starosnu mirovinu, situacija je relativno jasna. Korisnik prava na invalidsku mirovinu zbog profesionalne nesposobnosti za rad može podnijeti zahtjev za priznavanje novog prava kada navršni potrebne godine života. Mirovina će se ponovno odrediti primjenom odredbi o određivanju starosne mirovine uzimajući u obzir i eventualni staž navršen nakon umirovljenja i sve ostvarene plaće.

Kod izmjene osiguranog slučaja zbog promjena u stanju invalidnosti mora doći do takovih promjena u zdravstvenom stanju koje prema ocjeni stručnih tijela medicinskog vještačenja dovode do pogoršanja stanja u tolikoj mjeri da je radna sposobnost izgubljena, odnosno zbog kojih promjena je nastupila opća nesposobnost za rad. Dakle, na temelju istog stanja invalidnosti (profesionalne nesposobnosti za rad) nema ponovnog određivanja mirovine.^[39] Ali, budući da korisnici invalidske mirovine zbog profesionalne nesposobnosti za rad mogu raditi nakon umirovljenja postavlja se pitanje mogu li i pod kojim uvjetima te osobe temeljem naknadno navršenog staža, a bez promjene osiguranog slučaja, ostvariti veću mirovinu.

Korisniku kod kojega nije došlo do pogoršanja zdravstvenog stanja, već i dalje postoji profesionalna nesposobnost za rad, a koji je nakon umirovljenja radio pa prestane raditi, doći će do promjene mirovinskog faktora,^[40] tako da će se nova mirovina obračunati prema novom (višem) mirovinskom faktoru. U tom slučaju ne radi se o primjeni članka 90. Zakona, jer korisniku ostaje priznato pravo na invalidsku mirovinu zbog profesionalne nesposobnosti za rad.

Druga mogućnost tih korisnika radi eventualnog ostvarenja veće mirovine je podnošenje zahtjeva za starosnu mirovinu, odnosno prijevremenu starosnu mirovinu, ukoliko u pogledu staža i godina života ispunjavaju uvjete za priznavanje nekog od tih prava,^[41] u kom slučaju se radi o promjeni osiguranog slučaja i primjeni stavka 6. članka 90. Zakona.

Nadalje, valja napomenuti da Zakon ne predviđa niti ponovno određivanje već priznatog prava na invalidsku mirovinu zbog opće nesposobnosti za rad,^[42] jer se i u tom slučaju radi o istom stanju invalidnosti. Kod tih umirovljenika, naime već je došlo do trajnih i definitivnih promjena u zdravstvenom stanju zbog kojih više

nema radne sposobnosti, pa u tom smislu ne mogu niti nastupiti promjene u zdravstvenom stanju u vidu pogoršanja.

Početak primjene ZOMO je i u tumačenju ove odredbe doveo do niza pitanja, pa se između ostalog postavilo pitanje što je s mogućnosti ponovnog određivanja invalidskih mirovina priznatih prema propisima koji su se primjenjivali do stupanja ZOMO na snagu. Odnosno kakvo je zbog drugačije definicije pojma invalidnosti, značenje ranije utvrđenog gubitka radne sposobnosti zbog kojeg je prema ranijim propisima priznato pravo na invalidsku mirovinu.^[43]

U sudskoj praksi zauzeto je shvaćanje da se gubitak radne sposobnosti utvrđen u smislu ranijih propisa izjednačava s općom nesposobnosti za rad u smislu ZOMO,^[44] zbog čega se, iz naprijed navedenih razloga, na te umirovljenike ne može primijeniti ova odredba, jer ne postoji ponovo određivanje mirovine zbog istog stanja invalidnosti (opće nesposobnosti za rad).

Takav zaključak posljedica je sadržaja pojma gubitka radne sposobnosti u smislu ranijih propisa, koji je značio da je kod osiguranika došlo do takvih trajnih promjena u zdravstvenom stanju koje se više nisu mogle otkloniti liječenjem i zbog kojih je radna sposobnost u potpunosti izgubljena. Iako se invalidnost prema ranijim propisima drugačije ocjenjivala (samo prema poslovima koje je osiguranik obavljao) u suštini se radi o projenama u zdravstvenom stanju zbog kojih više ne postoji radna sposobnost, što odgovara današnjoj definiciji pojma opće nesposobnosti za rad.^[45]

Ono što je za umirovljenika bitno jest činjenica da će se kod ponovnog određivanja mirovine uzeti u obzir sav staž i sve plaće do dana nastupa novog osiguranog slučaja, pa će se od nastupa opće nesposobnosti za rad računati i pridodani staž u smislu članka 29. ZOMO,^[46] (ukoliko nije ranije pridodan).

8. Od kada pripada ponovno određena mirovina

Članak 90. Zakona ne sadrži posebnu odredbu o tome od kada korisniku prava pripada ponovno određena mirovina, pa bi odlučujući o tom pitanju trebalo primijeniti odredbe kojima je to pitanje regulirano za svaku pojedinu mirovinu.^[47]

Pri tome treba voditi računa o činjenici da do ponovnog određivanja mirovine dolazi isključivo na zahtjev umirovljenika (odnosno u primjeni st. 6. čl. 90. Zakona postupak se može pokrenuti i u povodu prijedloga liječnika).

Jedino će u primjeni stavka 3. članka 90. ZOMO HZMO po službenoj dužnosti donijeti rješenje o obustavi isplate mirovine kada za to nastupe zakonom propisane okolnosti. U tim slučajevima isplata se može ponovno uspostaviti prestankom razloga zbog koji su doveli do obustave isplate mirovine.

U odnosu na ponovno određivanje prijevremene starosne i starosne mirovine (odredbe st. 1. i 5. čl. 90. ZOMO) treba primijeniti odredbu članka 32. ZOMO^[48] i shodno tome pravo priznati od ispunjenja uvjeta za ponovno određivanje mirovine, ako je zahtjev podnesen u roku od šest mjeseci od ispunjenja uvjeta. Ukoliko je zahtjev podnesen izvan toga roka ponovno određena mirovina pripada od prvog dana idućeg mjeseca nakon podnošenja zahtjeva i za šest mjeseci unatrag.

Kod primjene stavka 6. članka 90. Zakona ukoliko se radi o ispunjenju uvjeta za prijevremenu starosnu i starosnu mirovinu treba također primijeniti odredbu članka 32. ZOMO (kako je obrazloženo uz st. 1. i 3. istoga članka Zakona). Kod ponovnog određivanja mirovine zbog pogoršanja zdravstvenog stanja radi čega se priznaje pravo na invalidsku mirovinu zbog opće nesposobnosti za rad, treba primijeniti odredbu članka

55. stavka 2. ZOMO^[49] i novu mirovinu odrediti od dana nastanka promjena u stanju invalidnosti.

9. Posebno o ponovnom određivanju vojnih mirovina

U sudskoj praksi Upravnog suda Republike Hrvatske pojavio se zamjetan broj tužbi u kojima su tužitelji, umirovljeni primjenom propisa kojima su regulirana prava hrvatskih branitelja, odnosno djelatnih vojnih osoba i ovlaštenih službenih osoba, smatrali da im se mirovina treba ponovno odrediti iz razloga što su nakon umirovljenja promaknuti u viši čin. Kratko ću se osvrnuti na te slučajeve.

Mogućnost ponovnog određivanja mirovine zbog promaknuća u viši čin bila je propisana odredbom članka 64. bivšeg Zakona o mirovinskom i invalidskom osiguranju vojnih osiguranika ("Narodne novine" broj: 53/91, 73/91, 18/92, 71/92, 26/93 i 96/93),^[50] jer su se početkom svake kalendarske godine mirovine usklađivale tako što se kao nova mirovinska osnovica za prije ostvarene mirovine uzimao osobni dohodak koji pripada za odgovarajući čin odnosno klasu od kojeg se određuju mirovine određene u protekloj godini.

Međutim novi Zakon o pravima iz mirovinskog osiguranja djelatnih vojnih osoba, policijskih službenika i ovlaštenih službenih osoba više ne predviđa mogućnost ponovnog određivanja mirovine zbog promaknuća u viši čin oružanih snaga Republike Hrvatske, niti je to propisao ZOMO, na primjenu kojeg upućuje specijalni Zakon.^[51]

Mnoge od tih tužbi podnijeli su i hrvatski branitelji, pa s time u svezi valja napomenuti da niti trenutno važeći Zakon o pravima hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata i članova njihovih obitelji, "Narodne novine" broj: 174/04 i 92/05 (a niti raniji propisi koji su normirali prava hrvatskih branitelja^[52]), ne predviđa mogućnost ponovnog određivanja mirovine zbog promaknuća u viši čin oružanih snaga Republike Hrvatske. U pitanjima koja nisu regulirana Zakonom o pravima hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata i članova njihovih obitelji također se upućuje na primjenu ZOMO.^[53]

Prema tome u slučajevima u kojima je iz razloga promaknuća u viši čin dolazilo do ponovnog određivanja mirovine, primijenjeni su ranije važeći propisi o vojnim osiguranicima, koji kao što je naprijed navedeno više ne važe.

Sukladno navedenom u sudskoj praksi zauzeto je stajalište da nakon prestanka važenja Zakona o mirovinskom i invalidskom osiguranju vojnih osiguranika nema ponovnog određivanja mirovine zbog promaknuća u viši čin oružanih snaga Republike Hrvatske.^[54]

10. Neka razmišljanja o budućem razvoju hrvatskog mirovinskog sustava

S obzirom da je Republika Hrvatska kandidat za članstvo u Europskoj Uniji na kraju bih iznijela neka razmišljanja o mogućem reflektiranju prilagodbe hrvatskog zakonodavstva pravu EU na sustave socijalne sigurnosti, odnosno na mirovinsko osiguranje, kao jedan od sustava socijalne sigurnosti.

Prilagodba nacionalnog prava pravu EU nije istog intenziteta u svim područjima prava. Ovisna je o zahtjevu koji EU pravo postavlja prema nacionalnom zakonodavstvu. Stupanj zahtijevane prilagodbe može se kretati od načelnih pravila programske naravi (kao najnižeg stupnja usklađivanja zakonodavstva), preko uspostavljenih minimalnih standarda i okvirnih pravila (koja još uvijek ostavljaju mogućnosti različitih rješenja) do jedinstvenih pravila (koja traže potpuno usklađivanje zakonodavstava država članica).^[55]

U odnosu na javni sustav mirovinskog osiguranja (čiji segment je tema ovog rada) unutar prava EU pretežu tzv. pravila koordinacije, kojima nije cilj potpuno ujednačiti zakonodavna rješenja država članica, već samo prilagoditi sustave kako bi se izbjegli pozitivni/negativni sukobi zakona, uklonila diskriminacija po osnovi

državljanstva (direktna ili indirektna, uspostavljanjem npr. poveznice prebivališta) te kako bi se osiguralo da sloboda kretanja ne sprječava radnika u mogućnosti ostvarenja prava, bez obzira što je primjerice navršio staž u više država članica.^[56]

Iz toga proizlazi da bi hrvatski sustav mirovinskog osiguranja uglavnom mogao ostati kakav jest uz prilagodbu pojedinih odredbi radi postizanja svrhe koordinacije. Pojedini osigurani slučajevi s međunarodnim elementom su već sada regulirani međunarodnim ugovorima o socijalnom osiguranju, pa se primjerice u slučaju navršenja staža u više država, može ostvariti pravo na razmjerni dio mirovine zbrajanjem staževa osiguranja.

Potpunu harmonizaciju nacionalnih zakonodavstava EU za sada zahtjeva jedino u području rodne jednakosti plaća i jednakog postupanja u tom istom smislu. U tim područjima pravo EU ne dozvoljava odstupanja nacionalnih zakonodavstava, već se traži ujednačenost i usklađenost nacionalnih pravila s EU *acquisem*.^[57]

U smislu zahtjeva harmonizacije značajna je odluka Ustavnog suda Republike Hrvatske (Odluka U-I-1152/2000 od 18. travnja 2007., „Narodne novine“ broj 43/07) kojom se radi poštivanja načela rodne jednakosti ukidaju pojedine odredbe ZOMO. Pristupljeno je progresivnoj implementaciji načela pa neustavne odredbe prestaju važiti tek 31. prosinca 2018. Progresivna implementacija načela rodne jednakosti prihvaćena je i od strane institucija Europske unije,^[58] iz razloga što praktično provođenje ovog načela u javnim sustavima socijalne sigurnosti može imati posljedice na financijsku ravnotežu države.

Iz navedenog proizlazi da je i Republici Hrvatskoj počeo proces harmonizacije zakonodavstva u područjima u kojima se to traži u procesu prilagodbe zakonodavstva pravu EU.

* Inga Vezmar Barlek, viša sudska savjetnica Upravnog suda Republike Hrvatske

[1] *Zakon o mirovinskom osiguranju* ("Narodne novine" broj: 102/98, 127/00, 59/01, 109/01, 147/02, 117/03, 30/04, 177/04, 92/05 i 43/07 – Odluka Ustavnog suda Republike Hrvatske), dalje u tekstu ZOMO

[2] *Starosna i prijevremena starosna mirovina: čl. 30. do 33. ZOMO, invalidska mirovina: čl. 52. do 55. ZOMO, obiteljska mirovina: čl. 60. do 70. ZOMO.*

[3] Čl. 79. st. 1. ZOMO: "Osobni bodovi za određivanje mirovine dobivaju se tako da se prosječni vrijednosni bodovi iz članka 75. stavka 3. ovoga Zakona pomnože s ukupnim mirovinskim stažom i polaznim faktorom."

[4] Vidi Potočnjak, prof. dr. sc. Željko, *Revija za socijalnu politiku*, svezak 7., br I (2000), „Nove mirovinske formule mirovinskog osiguranja generacijske solidarnosti“

[5] Čl. 90. st. 1. ZOMO: „Korisnik prijevremene starosne mirovine koji je nakon stjecanja prava na mirovinu navršio najmanje jednu godinu staža osiguranja, može ostvariti, pravo na starosnu mirovinu, odnosno prijevremenu starosnu mirovinu, ako su ispunjeni uvjeti godina života iz članka 30., odnosno članka 31. ovoga Zakona. Nova mirovina odredit će se prema članku 74. do 82. ovoga Zakona, prema ukupnom navršenom mirovinskom stažu i ostvarenim vrijednosnim bodovima prije i poslije ostvarivanja prava na prijevremenu starosnu mirovinu.“

Starosna mirovina, čl. 30. ZOMO: „Pravo na starosnu mirovinu ima osiguranik kada navršši 65 godina života (muškarac), odnosno kada navršši 60 godina života (žena) i 15 godina mirovinskog staža“. Prijevremena starosna mirovina, čl. 31. ZOMO: „Pravo na prijevremenu starosnu mirovinu ima osiguranik kada navršši 60 godina života i 35 godina mirovinskog staža (muškarac), odnosno kada navršši 55 godina života i 30 godina mirovinskog staža (žena)“. Prema odluci Ustavnog suda Republike Hrvatske U-I-1152/2000 od 18. travnja 2007. („Narodne novine“ broj: 43/07) navedene odredbe prestaju važiti 31. prosinca 2018. godine.

[6] Čl. 33. st. 1. Zakona o mirovinskom i invalidskom osiguranju ("Narodne novine" broj: 26/83, 48/83, 5/86, 42/87, 34/89, 40/89, 57/89, 40/90, 9/91, 11/91, 26/93, 96/93 i 44/94) pravo na prijevremenu starosnu mirovinu propisivao je: „Osiguranik može ostvariti pravo na starosnu mirovinu i prije navršetka godina života iz čl. 32. st. 1. ovoga Zakona kada navršši najmanje 35 godina mirovinskog staža i 55 godina života (muškarac) odnosno 30 godina mirovinskog staža i 50 (žena) godina života (prijevremena starosna mirovina)“. Taj Zakon prestao je važiti na dan početka primjene ZOMO, temeljem odredbe čl. 194. toč. 2. ZOMO. Prema odredbi čl. 195. ZOMO Zakon se primjenjuje od 1. siječnja 1999.

[7] Us-1000/2002 od 26. listopada 2006.

[8] Čl. 22. st. 1. toč. 7. ZOMO: „Mirovinski staž, prema ovome Zakonu, na temelju kojega se ostvaruju prava iz mirovinskog osiguranja obuhvaća razdoblje: navršeno do 31. prosinca 1998. koje se, prema zakonskim propisima koji su se primjenjivali do toga dana, računalo u mirovinski staž kao staž osiguranja, staž osiguranja s povećanim trajanjem i posebni staž.“

[9] Us-7301/2002 od 9. lipnja 2005.

[10] Usp. Mrša, Vlatko, Informator, br. 5523-5524 od 10. i 14. veljače 2007., „Osvrt na presudu Upravnog suda Republike Hrvatske od 9. lipnja 2005. o ponovnom određivanju mirovine“

[11] Čl. 90. st. 2. ZOMO: „Pri određivanju mirovine prema stavku 1. ovoga članka, polazni faktor se određuje prema starosti osiguranika na dan ponovnog ostvarivanja prava, prema članku 78. stavku 2. ovoga Zakona i umanjen za 0,34% za svaki mjesec za koji je osiguranik primao mirovinu.“

[12] Čl. 78. ZOMO: „(1) Polazni faktor ovisi o dobi osiguranika na dan stjecanja prava na mirovinu. Polazni faktor određuje u kojem se opsegu uzimaju u obzir vrijednosni bodovi pri utvrđivanju mjesečne svote mirovine. Vrijednosni bodovi uzimaju se u punom opsegu (polazni faktor 1,0): 1) kod invalidskih mirovina, 2) kod obiteljskih mirovina nakon smrti osiguranika, 3) kod starosnih mirovina. (2) Polazni faktor za određivanje prijevremene starosne mirovine utvrđuje se tako da se polazni faktor iz stavka 1. ovoga članka za svaki kalendarski mjesec smanjuje za 0,34% osiguraniku prije navršene 65. godine života - muškarcu, odnosno 60. godine života - ženi.“ Prema odluci Ustavnog suda Republike Hrvatske U-I-1152/2000 od 18. travnja 2007. odredba čl. 78. st. 2. ZOMO prestaje važiti 31. prosinca 2018. godine.

[13] Čl. 90. st. 3. ZOMO: „Korisniku mirovine koji se zaposli ili počne obavljati djelatnost na temelju koje postoji obveza osiguranja, isplata mirovine se obustavlja, osim u slučaju iz članka 16.a ovoga Zakona.“

Čl. 16.a ZOMO (čl. 5. Zakona o izmjenama i dopunama ZOMO, „Narodne novine“ broj: 147/02, dalje: ZID ZOMO): „(1) Obvezno su osigurane osobe koje ostvaruju primitke od druge samostalne djelatnosti i primitke od povremenoga nesamostalnog rada na koje se plaćaju doprinosi na mirovinsko osiguranje prema propisima o doprinosima za obvezna osiguranja. (2) Osobama iz stavka 1. ovoga članka ne osiguravaju se prava prema ovom Zakonu za slučaj ozljede na radu ili profesionalne bolesti u svezi s poslovima za koje ostvaruju primitke iz stavka 1. ovoga članka.“

[14] Obvezno osiguranje propisano je odredbama glave IIA 1. (Obvezno osiguranje) ZOMO (čl. 10. do 16.)

[15] Us-1426/2003 od 15. veljače 2007.

[16] Vidi bilješku br. 13

[17] Taj Zakon prestao je važiti temeljem odredbe čl. 194. st. 1. toč. 7. ZOMO.

[18] Us-1500/2000 od 29. listopada 2003.

[19] *Us-1960/2003 od 8. veljače 2007.*

[20] Čl. 46. ZID ZOMO („Narodne novine“ broj: 147/02): *Odredba čl. 5., kojom se uvodi čl. 16.a, primjenjuje se od 1. siječnja 2003.*

[21] Čl. 90. st. 3. ZOMO izmijenjen je odredbom čl. 18. ZID ZOMO („Narodne novine“ broj: 147/02). *Prema odredbi čl. 46. ZID ZOMO („Narodne novine“ broj: 147/02) odredba čl. 18. stupa na snagu osmoga dana od dana objave u „Narodnim novinama“. ZID ZOMO je objavljen u „Narodnim novinama“ 10. prosinca 2002.*

[22] Čl. 90. st. 4. ZOMO: *„Iznimno od stavka 3. ovoga članka, korisniku invalidske mirovine zbog profesionalne nesposobnosti za rad iz članka 34. stavak 1. ovoga Zakona, ne obustavlja se isplata te mirovine.“*

[23] *Vidi bilješku br. 13*

[24] Čl. 34. st. 1. ZOMO: *„Invalidnost postoji kada je kod osiguranika, zbog promjena u zdravstvenom stanju koje se ne mogu otkloniti liječenjem, radna sposobnost trajno smanjena za više od polovice prema tjelesno i psihički zdravome osiguraniku iste ili slične naobrazbe i sposobnosti (profesionalna nesposobnost za rad). Poslovi prema kojima se ocjenjuje sposobnost za rad osiguranika obuhvaćaju sve poslove koji odgovaraju njegovim tjelesnim i psihičkim sposobnostima, a smatraju se odgovarajućim njegovim dosadašnjim poslovima.“*

[25] Čl. 18. st. 6. Uredbe o medicinskom vještačenju u mirovinskom osiguranju („Narodne novine“ broj: 52/99, 145/99, 24/00 i 52/00): *„Vještak će donijeti nalaz i mišljenje da postoji profesionalna nesposobnost za rad kada utvrdi da je radna sposobnost osiguranika trajno smanjena za više od polovice prema tjelesno i psihički zdravome osiguraniku iste ili slične naobrazbe, ali da još postoji preostala sposobnost za rad na poslovima prema kojima se ocjenjuje radna sposobnost osiguranika odnosno za rad na drugim poslovima.“*

[26] *Vidi Mrša, Vlatko, Rismondo, mr. Mihovil, Komentar ZOMO, Zagreb, 1999. Mirovinski faktori za obračun invalidske mirovine zbog profesionalne nesposobnosti za rad za vrijeme zaposlenja, odnosno obavljanja djelatnosti propisani su čl. 80. st. 1. ZOMO: toč. 5. - faktor 0,3333; toč. 6. – faktor 0,5 (ovisno o uzroku invalidnosti).*

[27] Čl. 174. st. 1. ZOMO: *„Korisnicima prava na temelju preostale radne sposobnosti, neposredne opasnosti od invalidnosti i izmijenjene radne sposobnosti, koji su ta prava ostvarili prema propisima koji su važili do 31. prosinca 1998., prevode se ta prava od 1. siječnja 1999. po službenoj dužnosti na invalidsku mirovinu zbog profesionalne nesposobnosti za rad prema odredbama ovoga Zakona.“* Čl. 174. st. 3. ZOMO: *„Iznimno od odredbe članka 80. stavka 1. točke 5. ovoga Zakona, invalidska mirovina korisniku iz stavka 1. ovoga članka određuje se: 1) prijašnjem korisniku koji nije zaposlen - primjenom mirovinskog faktora 0,6667, 2) prijašnjem korisniku prava na raspoređivanje, odnosno zaposlenje na drugom poslu za vrijeme zaposlenja - primjenom mirovinskog faktora 0,1667, 3) prijašnjem korisniku prava na rad sa skraćenim radnim vremenom za vrijeme zaposlenja - primjenom mirovinskog faktora 0,3333, 4) prijašnjem korisniku prava na rad sa skraćenim radnim vremenom na drugom odgovarajućem poslu za vrijeme zaposlenja - primjenom mirovinskog faktora 0,3333.“* Čl. 39. ZID ZOMO (“Narodne novine” broj: 147/02) *propisuje po službenoj dužnosti ponovno određivanje invalidske mirovine iz čl. 174. st. 3. toč. 1. ZOMO primjenom novog mirovinskog faktora 0,8.*

[28] *Us-3157/2003 od 21. ožujka 2007.*

[29] Čl. 90. st. 5. ZOMO: *„Korisniku starosne mirovine može se odrediti nova mirovina, ako je navršio najmanje jednu godinu staža osiguranja nakon priznanja prava na starosnu mirovinu. Nova mirovina odredit će se prema članku 74. do 82. ovoga Zakona prema ukupno navršenom mirovinskom stažu i ostvarenim vrijednosnim bodovima prije i poslije ostvarivanja prava na starosnu mirovinu.“*

[30] Čl. 86. st. 1. bivšeg Statuta fonda radnika (“Narodne novine” broj: 31/83, 47/83, 53/85, 14/86, 23/86, 52/86, 32/89, 48/89, 57/89, 58/90, 21/92 I 116/93) *propisivao je: „Korisniku starosne mirovine koji je mirovinu ostvario*

nakon ispunjenja uvjeta iz čl. 32. st. 1. I 2. Zakona, s mirovinskim stažem manjim od 40 godina (muškarac) odnosno 35 godina (žena), ako se ponovno zaposli ili počne obavljati samostalnu djelatnost na temelju koje je osiguran i u zaposlenju odnosno obavljanju djelatnosti nakon umirovljenja navršši najmanje 3 godine staža osiguranja u sklopu Zajednice, nakon prestanka osiguranja odredit će se, na njegov zahtjev, nova starosna mirovina. Nova mirovina odredit će se prema ukupnom mirovinskom stažu navršenom prije i poslije umirovljenja od mirovinske osnovice utvrđene u skladu s odredbama čl. 35. Zakona.”

[31] *Us-11456/1999 od 4. rujna 2002. Stajalište je potvrđeno i na sjednici sudaca i sudskih savjetnika Mirovinsko – invalidsko – zdravstvenog odjela Upravnog suda Republike Hrvatske 26. veljače 2007.*

[32] *Vidi bilješku br. 8*

[33] *Dalje u tekstu skraćeno HZMO*

[34] *Us-4910/2003 od 22. ožujka 2007.*

[35] *Čl. 90. st. 6. ZOMO: „Korisniku invalidske mirovine zbog profesionalne nesposobnosti za rad ako ostvari invalidsku mirovinu zbog opće nesposobnosti za rad, starosnu ili prijevremenu starosnu mirovinu, nova mirovina odredit će se na temelju mirovinskog staža i ostvarene plaće do dana stjecanja prava na invalidsku mirovinu zbog opće nesposobnosti za rad, prava na starosnu ili prijevremenu starosnu mirovinu.”*

[36] *Vidi bilješku br. 27*

[37] *Čl. 34. st. 2. ZOMO: „Invalidnost postoji i kada kod osiguranika zbog promjena u zdravstvenom stanju, koje se ne mogu otkloniti liječenjem, nastane trajni gubitak sposobnosti za rad (opća nesposobnost za rad).”*

[38] *Čl. 111. st. 2. ZOMO: „Za vrijeme zaposlenja ili drugog svojstva koje je temelj osiguranja prema ovome Zakonu, postupak za ostvarivanje prava na temelju invalidnosti pokreće se i u povodu prijedloga izabranog doktora medicine primarne zdravstvene zaštite (u daljnjem tekstu: liječnik) i njegovog mišljenja o zdravstvenom stanju i radnoj sposobnosti osiguranika prema propisima o zdravstvenom osiguranju.” Čl. 111. st. 3. ZOMO: „Odredbe iz stavka 1. i 2. ovoga članka primjenjuju se i u slučaju kada se prava iz mirovinskog osiguranja ponovno određuju zbog nastalih promjena u stanju invalidnosti.”*

[39] *Vidi Mrša, Vlatko, Rismondo, mr. Mihovil, Komentar ZOMO, Zagreb, 1999.*

[40] *Čl. 80. st. 1. toč. 4. ZOMO: faktor 0,8*

[41] *Čl. 80. st. 1. ZOMO: „Mirovinski faktor iznosi za: toč. 1. starosnu mirovinu 1,0; toč. 2. prijevremenu starosnu mirovinu 1,0.”*

[42] *Vidi Mrša, Vlatko, Rismondo, mr. Mihovil, Komentar ZOMO, Zagreb, 1999.*

[43] *Čl. 65. st. 1. toč. 1. Zakona o mirovinskom i invalidskom osiguranju („Narodne novine“ broj: 26/83, 48/83, 5/86, 42/87, 34/89, 40/89, 57/89, 40/90, 9/91, 11/91, 26/93, 96/93 i 44/94) propisivao je: „Pravo na invalidsku mirovinu stječu osiguranici i osigurane osobe (član 14. do 28.) kod kojih je nastao gubitak radne sposobnosti“. Prema čl. 40. st. 4. istoga Zakona: „Gubitak je radne sposobnosti kad kod osiguranika ne postoji preostala radna sposobnost.“*

[44] *Us-11745/1999 od 4. rujna 2002.*

[45] *Čl 18. st. 7. Uredbe o medicinskom vještačenju u mirovinskom osiguranju („Narodne novine“ broj: 52/99, 145/99, 24/00 i 52/00: „Vještak će donijeti nalaz i mišljenje da postoji opća nesposobnost za rad kada utvrdi da je kod*

osiguranika radna sposobnost trajno smanjena za više od polovicu prema tjelesno i psihički zdravome osiguraniku iste ili slične naobrazbe i sposobnosti i da kod njega nema preostale radne sposobnosti.“

[46] Čl. 29. st. 1. ZOMO: „Pridodani staž je razdoblje koje se pridodaje prigodom određivanja visine invalidske i obiteljske mirovine ako osiguranik nije navršio 60 godina života.” Čl. 29. st. 2. toč. 1. ZOMO: „Pridodani staž počinje: kod invalidske mirovine - na dan nastanka invalidnosti.”

[47] Tako i Mrša, Vlatko, Rismondo, mr. Mihovil, *Komentar ZOMO*, Zagreb, 1999.

[48] Čl. 32. ZOMO: „Pravo na starosnu mirovinu i prijevremenu starosnu mirovinu ima osiguranik od dana kada su ispunjeni uvjeti za mirovinu, s tim što se pravo na mirovinu može ostvariti nakon prestanka osiguranja. (2) Zahtjev za priznanje prava na starosnu mirovinu i prijevremenu starosnu mirovinu može se podnijeti najranije dva mjeseca prije prestanka osiguranja. (3) Kada se pravo na starosnu mirovinu i prijevremenu starosnu mirovinu ostvaruje na zahtjev osiguranika nakon prestanka osiguranja, osiguranik ima pravo na mirovinu od prvoga idućeg dana nakon prestanka osiguranja, ako je zahtjev za ostvarivanje prava na mirovinu podnesen u roku od šest mjeseci od prestanka osiguranja. Ako je zahtjev podnesen nakon isteka navedenoga roka, osiguranik ima pravo na mirovinu od prvoga dana idućeg mjeseca nakon podnošenja zahtjeva i za šest mjeseci unatrag. (4) Osiguranik iz članka 24. ovoga Zakona, koji nije u cijelosti uplatio doprinose za mirovinsko osiguranje, može ostvariti pravo na starosnu mirovinu ili prijevremenu starosnu mirovinu ako ispunjava uvjete za stjecanje prava na mirovinu na temelju staža osiguranja za koji je uplaćen doprinos za mirovinsko osiguranje. Ostvarivanjem prava na mirovinu ne prestaje, za razdoblja za koja doprinos nije u cijelosti uplaćen, obveza uplate dospjelih doprinosa. (5) Osiguranik može šest mjeseci prije podnošenja zahtjeva obavijestiti Zavod o svojoj namjeri za podnošenje zahtjeva za priznanje prava na starosnu mirovinu, ili prijevremenu starosnu mirovinu, u svrhu kompletiranja i kontrole podataka o stažu osiguranja i plaći, odnosno osnovici. Obavijest osiguranika prema ovoj odredbi ne smatra se zahtjevom za priznanje prava na mirovinu prema stavku 2. ovoga članka.”

[49] Čl. 55. st. 2. ZOMO: „Ako u stanju invalidnosti i preostale radne sposobnosti nastanu promjene zbog kojih se prema ovome Zakonu utvrđeno pravo mijenja ili zbog kojih nastanu uvjeti za stjecanje nekoga drugog prava na osnovi invalidnosti, pravo se mijenja, odnosno stječe se novo pravo od dana nastanka promjena u stanju invalidnosti.”

[50] *Zakon o mirovinskom i invalidskom osiguranju vojnih osiguranika* ("Narodne novine" broj: 53/91, 73/91, 18/92, 71/92, 26/93 i 96/93) je prestao važiti temeljem odredbe čl. 18. st. 1. toč. 1. Zakona o pravima iz mirovinskog osiguranja djelatnih vojnih osoba, policijskih službenika i ovlaštenih službenih osoba ("Narodne novine" broj: 128/99, 129/00, 16/01 i 22/02).

[51] Čl. 1. st. 2. Zakona o pravima iz mirovinskog osiguranja djelatnih vojnih osoba, policijskih službenika i ovlaštenih službenih osoba: „Osobe iz stavka 1. ovoga članka (u daljnjem tekstu: osiguranici), ostvaruju prava iz mirovinskog osiguranja prema Zakonu o mirovinskom osiguranju, kao osiguranici iz članka 10. stavka 1. točke 1. tog Zakona, ako ovim Zakonom nije drugačije uređeno.”

[52] *Zakon o pravima hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata i članova njihovih obitelji* ("Narodne novine" broj: 108/96 i 23/01), *Zakon o pravima hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata i članova njihovih obitelji* ("Narodne novine" broj: 94/01, 122/02, 17/04 i 48/04)

[53] Čl. 2. Zakona o izmjeni i dopuni Zakona o pravima hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata i članova njihovih obitelji ("Narodne novine" broj: 92/05): „Na pitanja u svezi s pravima iz Glave II. točke 2. ovoga Zakona koja nisu uređena ovim Zakonom primjenjuje se Zakon o mirovinskom osiguranju.”

[54] Us-7859/2002 od 9. veljače 2005.

[55] Vidi Pennigs, Frans, *Introduction to European social security law*, Kluwer Law International, 2001, str. 249.

[\[56\]](#) *Vidi Pennigs, Frans, Introduction to European social security law, Kluwer Law International, 2001, str. 6 - 9.*

[\[57\]](#) *Vidi Pennigs, Frans, Introduction to European social security law, Kluwer Law International, 2001, str. 267., 290.*

[\[58\]](#) *Vidi Pennigs, Frans, Introduction to European social security law, Kluwer Law International, 2001, str. 304 - 307.*